

Ç E V İ R İ L E R

ESKİ TÜRKÇEDEKİ {-dOk} İSİM-FİİL EKİ ÜZERİNE

Talât TEKİN*

Çeviren: Dr. Ümit Özgür DEMİRCİ**

Eski Türkçede {-dOk} isim-fiil şekli genellikle geçmişte yapılan eylemleri ifade etmektedir: *üze kök teŋri asra yaŋız yer qılın-toq-da* “üstte mavi gök (yüzü) altta (da) yağız yer yaratıldığında” (Kül Tigin D 1), *bil-tök-üm-ün ö-dök-üm-ün bunça bitig bitidim* “Bildğimden ve düşündüğümden (dolayı) bu kadar kitap yazdım” (Külü Çor G 3), *bilme-dök-üg-in üçün* “bilmediğin için” *qazıyan-toq-in üçün* “kazandığın için”, *yarlıqa-doq-in üçün ...qazıyan olortum* “(Tanrı) lütfkâr olduğu için... Hakan (olarak tahta) oturdum.” (Kül Tigin G 9), *[qazım] qazıyan uç-doq-da* “[Babam] kağan öldüğünde” (Bilge Kağan D 13-14), *olor-toq-um-a* “(tahta) oturduğumda” (Bilge Kağan D 2).

{-dOk} isim-fiil eki Orhon Türkçesinde ayrıca predikat olarak da kullanılır; ancak bu örnekler çoğunlukla olumsuz anlamdaki {-mAdOk} predikatlarının içerisinde ve bunun da sebebi geçmiş zaman olumsuzunun aslında (-mİš) anlamında olmasıdır; çünkü Eski Türkçede {-dOk} ekinin olumsuzluk ifade eden fiil gövdelerine {-mAmİš} anlamıyla eklenmesi bir kuraldır: *itinü yaratunu u-madoq yana içikmiş* “(Fakat) kendini düzene sokup (iyi) örgütlenmemiş, yine (Çinlilere) bağımlı olmuş” (Kül Tigin D 10, Bilge Kağan D 10), *anta kisrâ inisi äcisin tæg qılın-madoq ärinç oyli qazın tæg qılın-madoq ärinç* “Ondan sonra erkek kardeşleri ağabeyleri gibi yaratılmamış şüphesiz, oğulları babaları gibi yaratılmamış şüphesiz” (Kül Tigin D 5), *qazı yorıp el-teriš qazıyanqa adrı-l-madoq yaŋıl-madoq* “(Babam) hakan (sürekli) İleriş Kağan’ın arkasında yürümüş, (ondan) ayrılmamış ve yanılmamış (olduğu için)” (Ongin 11), *[bükeg]ükdä säkiz oŋuz toquz tatar qal-madoq* “Bükegük’te Sekiz Oğuz ve Dokuz Tatar kalmamış” (Şine Usu D 1), *qarluq işinä käl-mädök* “Karlukların müttefiklerinden kimse gelmemiş” (Şine Usu G 1), *täŋri una-madoq* “Tanrı (bunu) doğru bulmamış” (IB

*TEKİN, Talât (1997): *On The Old Turkic Verbal Noun Suffix {-dOk}*, TDA 7: 5-12. Aynı makale daha sonra Emine YILMAZ ve Nurettin DEMİR tarafından tekrar yayımlanmıştır: *Makaleler II*, Tarihi Türk Yazı Dilleri, s. 529-537, (Yayına hazırlayanlar: Emine YILMAZ, Nurettin DEMİR), Öncü Kitap, 2004, Ankara.

** Düzce Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi (umitdemirci41@gmail.com)

38), *ulug äb örtänmiş, qatıña tägi qalma-doq bükiñä tägi qod-m<ad>oq tir* “Büyük bir ev yanmış, katına kadar (sağlam yeri) kalmamış, der” (IB 9) vb...

Ben olumlu anlamdaki örneğini sadece Ongin yazıtında aşağıdaki örnek cümlede bulabildim: *äbkä täg-dök+üm* “Eve ulaştım” (Ongin 9).

Şinasi Tekin, yukarıda verdiğim isim-fiil örneklerinin temel cümlelerin predikatı olmadığına inanır; fakat onlar bağımlı cümleciklerin predikatıdır. Şinasi Tekin konuyu aşağıdaki gibi münakaşa etmiştir: *Bilindiği gibi Eski Türkçeden itibaren “-duq” eki; isim, sıfat ve yardımcı cümle yüklemi olarak yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Fakat bunların dışında ve bunlarla birlikte yan yana oldukça eski metinlerde bir de “tarz ve zaman yardımcı cümlesi” teşkilinde kullanıldığını görüyoruz. Bu kullanım tarzı şimdiye kadar hemen hiç dikkati çekmemiş ve hep ana cümlelerin yüklemi olarak telakki edilmiştir* (bk. mesela AGr. 224, 3), *buna sebep de herhalde bu fonksiyonun daha Eski Türkçe devrinde bir iki müphem örnek dışında tamamıyla ortadan kalkmış olmasıdır* (1987: 156).

Şinasi Tekin görüşlerini kanıtlamak için benim yukarıda belirttiğim örneklerden bazılarını vermiş; fakat onun çevirilerinin çoğu doğru değildir. Örneğin, Şinasi Tekin bu pasajı şöyle tercüme etmiştir: *qaŋ yorıp el-teris qaŋanqa adrımaduq yaŋılmaduq täŋri bilgä qaŋanta ardılmalım azmalım tiyin anča ötleğim* “Nasıl baba(mız) hareket edip El-teris Kağan’dan ayrılmamış ve ona ihanet etmemiş ise biz de Tanrı Bilge Kağan’dan ayrılmayalım, inhiraf etmeyelim, diye böyle tavsiye ettim.” Bu çeviri doğru olamaz; çünkü ilk cümlede *ärsär* “ise” yoktur, cümle *adrımaduq yaŋılmaduq* şeklinde bitmektedir ve *biz yämä* “biz de” ibaresi ikinci cümlelerin başlangıcında yoktur. Meselenin özü Eski Türkçede {-mAdOk} eki ile oluşan olumsuzluk, geçmiş zaman olarak (-mlš) anlamı verir, zaten ben de yukarıda bundan bahsettim. Sonuç olarak *qaŋ yorıp el-teris qaŋanqa ardılma-doq yaŋılma-doq* ifadesi bağımsız bir cümledir. {-mAdOk} vb... şeklinde biten diğer örnekler için de aynı durum geçerlidir; çünkü onların hepsi aynı şekilde bitmektedir. Örneğin *Manichäische Erzähler*’den alınan aşağıdaki pasajda ilgili ek temel cümlelerin predikatıdır: *qangı xan ögi qatun äšidip ekün kälip oylınga näčä ayt-sar nng kiginč birmädük... ol ödün šntudn xan atlıları-nga qatı-qı-yan ay-mış*, Şinasi Tekin bu cümleyi Türkiye Türkçesine aşağıdaki gibi çevirmiştir: “Hükümdar babası kraliçe anası bunu duyunca her ikisi de gelmişler. Oğullarına ne söyledilerse o (bunlara) hiç cevap vermeyince; o zaman hükümdar Şantudan... Asilzadelerine kesin olarak demiş ki...” (age.) Bu çeviri doğru değildir; çünkü bu pasajda iki cümlelerin olduğu gayet açıktır. İlk cümle *birmädök* ile bitiyor, ikinci cümle *ol ödün* ibaresi (phrase) ile başlıyor. {-dOk} isim-fiil ekinin predikat şeklinde kullanımı ve gramatikal açıklamaları MK (DLT II 60-62)’de

görülmektedir. Her nasılsa bu örnekler Şinasi Tekin'in dikkatinden kaçmıştır (bk. aşağıya). MK'nin Suvar, Kıpçak ve Oğuz diyalektlerinde {-dOk} isim-fiilinin predikat fonksiyonu için pek çok örnek verdiği genellikle bilinmektedir. O (örneklerin) bazılarını burada verirsek şöyledir: [ol] *yā qurdoq* "O yay kurdu", *mān yā qurdoq* "Ben yay kurdum", *biz yā qurdoq* "Biz yay kurduk", *olar tāḡqa aḡdoq* "Onlar dağa tırmandı", *biz aḡdoq* "Biz tırmandık", *olar äwkä kirdök* "Onlar eve girdi", *ol amı urdoq* "O, onu vurdu", *mān munda turdoq* "Ben burada durdum", *mān aḡar tawar birdök* "Ben ona davar verdim", *mān yarmaq tirdök* "Ben para biriktirdim" (DLT II 60-62), *qadaš timiš qaymadoq, qaḡın timiš qaymıš* "Kardeş demiş dönüp bakmamış (iltifat etmemiş) kayın demiş iltifat etmiş" (DLT I 403, III 245; EDPT 674). Kaşgarlı tarafından bahsedilen Orta Türkçe diyalektlerinde {-dOk} predikatının iyelik eki almadığı görülmektedir; fakat biz {-dOk} predikatının en azından bir örnekte üçüncü teklik iyelik ekini aldığını bulabiliriz: *yälkin bolup bardoqı köḡlüm aḡar baylayu* "Misafir olup sevgilim gitti, gönlümü ona bağladım" (DLT III 309). Burada *yälkin bolup bardoqı* şeklinin bağımsız bir cümle olduğu oldukça açıktır, *bardoqı* ise bu cümlenin predikatıdır. Bu örnek Karahanlı Türkçesinde {-dOk} fiil predikatının, eğer özne üçüncü şahıs ise iyelik ekini alabileceğini gösterir.

Burada Tuna Bulgarcası ve Grek alfabesi ile *Boyla Çoban* kitabesinde üçüncü teklik şahıs iyelik eki ile biten şekillerin her ikisinde de benzerlikler gösterdiğini tekrar söyleyebiliriz: *buyla zoapan tesi dügetögi, butavul zoapan tagrogi. içigi täsi*. Burada maşrapa üzerine yazılmış bu kısa yazıtı çevirmek kolay değildir. Fakat *dügetögi* ve *tagrogi* fiillerinin üçüncü teklik şahıs iyelik eki ile bitmesini **düğer-tök-i* ve **taḡ-doq-i* şeklinde daha eski, Çuvaş tipi fiil predikatı olarak açıklayabiliriz. {-dOk} isim-fiil ekinin aynı predikativ biçimde kullanımını biz ayrıca Volga Bulgarcasında görülen {-tOw+i} ve {-rOw+i} < {-dOk+i} eklerinde görebiliriz: *wafāti baltow* "o öldü" < **böl-doq+i*, *āxirata batow* "(o) ahrete gitti" < **bar-doq+i*, *dinyāran köčröwi* "(o, bu) dünyadan göçtü" < **köč-dök+i* vb...

EAT'de görülen geçmiş zaman ekine getirilen üçüncü çokluk şahıs eki ile biçimlenmiş {-dUk} ekinde de görebiliriz: *varduq* "vardık" *gäldük* "geldik" vb... EAT'de ek şüphesiz {-dUk} şeklindedir ve bu da yukarıda MK'den verdiğimiz örneklerdeki {-dOk} şeklinden gelmektedir: *biz yā qurdoq* "Biz yay kurduk" *biz aḡdoq* "Biz tırmandık" vb... Yakutçada {-dOk} isim-fiil ekinin predikat fonksiyonuyla halen daha şimdiki zaman eki olarak kullanılması oldukça ilginçtir: *kälbätäx buollaga* "gelmemiş bulunuyor" (< *käl-mä-dök böl-doq+i*), *källägä suoga* (< *käl-dök+i yök+i*) "geldiği yok" (Baht. 380) vb... Karşılaştırmın *min uon orduga altam buollaga ärä* "meine 16 Jahnesind eben um" ya da "ich bin eben 16 Jahne gewordenist" (age.) *buollaga* "olmak" (< **böl-doq+i*) aynı anlamda geçmiş zaman

kipi *buolla* “oldu” (*< *böl-di*) şeklinde görüldüğü Böhtlingk tarafından fark edilmiştir.

Yakutçada olumsuz şekilde biten {-*BatAx*} < {-*mAdOk*} şekli Eski Türkçeye göre çok daha yaygın görülmektedir: *min än tinnäxxar än köñülgün käspätägim* “bei deinen Lebzeiten handelte ich deinem willen nicht entgegen” (< **käbiš-mädök-ün*), *än bu kün annıgar kılalgata suox künü körbötögün* “du sachst unter dieser Sonne keinen tag ohne Sorgen” (< **kör-mädök-ün*), *birbit da ıaljıbataga* “auc nicht einer von uns wurde krank” (*ıaljıbataga* < **ā*ııı-*ma-doq*+ı), *alta sılgamıäxä bır da äs künü kördörbötögü* “(und) hat während sechs Jahren mich keinen hungrigen Tag sehen lassen”, *bisigi tabalarbitın bulbataxpıt* “wir funden unsere Renn-thiere nicht”, *äsigi kälbätäxxit* “ihr kammt nicht”, *kinilär kälbätäxtärä* “sie kamen nicht” (Böht. 381), vb...

{-*dOk*} ekinin etimolojisiyle ilgili şu ana kadar değişik teoriler ortaya atılmıştır:

1) Ramstedt’in görüşü, *-duq* eki altında “-*q*” fiilden-isim türeten ek, ikincil fiil kökü *-d-*, *-t-*’den gelmektedir (Form. 152-153, 163). Ayrıca o, bu eki Moğolca “-*doγ*” (*kullanma adı -nomenusus-*) ve Tunguzca “-*dıg*” biçimiyle karşılaştırmıştır. Ramstedt yine Türkçedeki “-*duq* (-*dıg*, *-dük*, *-dik*)” eki ile geçmiş zaman eki “-*dım*, *-dın*, *-di*, *-dımız*, *-dınız*, *-dılar*” eki ve onun Güney Türkçesinde geçmiş zaman 1. çokluk şahıs eki ile kullanımları arasındaki benzerliğe dikkat çekmiştir (age. 153).

Poppe de benzer görüştedir, ona göre “-*day*” eki Moğolca ve Türkçede ortak kullanılan ektir. **γ* / *-g* eki fiil kökü olan **-d-* fiil kökünden isim türeten ve çok sık kullanılan bir ektir; hatta halen daha Tunguzcada görülür (1955: 274).

2) Bang’a göre, Türkçedeki geçmiş zaman 1. çokluk şahıs eki “-*t-* (-*ut*, *-üt* vb...)” isim-fiil ekinden gelen dişsel konsonant ve onun sonundaki “*k*” ise *al-ıq* ve **sa-q* kelimelerindeki gibi isim-fiilden gelir (Stud. 1: 921).

3) Brockelmann’ın “-*duq* / *-dük*” eki ile ilgili görüşü şöyledir: Bu ekteki “*t*” (geçmiş zamana eklenir) fiilden isim yapan ek ile “*uq*” ekinin kombinasyonu sonucunda oluştuğunu belirtir. “-*uq* / *-ük*” ise *anuq* “bereit”, *äsruk* “trunken” gibi örneklerde görülür (1919: 14, 1954: 261).

4) Benzing’e göre ise geçmiş zaman partisibi olan “-*duq*” partisibi, belki de “**d*” partisip ekine ya “+*uq* / +*ük*” ya da kendinden önceki ek ile birleşebilen

“oq” edatının sonradan “+uq, +ük” gibi gelişen ekin eklenmesiyle oluşmuştur (1952: 132).

5) Son olarak Şinasi Tekin {-dOk} ekinin predikat fonksiyonuna inanmamaktadır. O, {-maduq} şeklini {-mat} şekline türetilmiş “-p ok” şeklinin olumsuzu olarak kabul etmektedir (age. 156-157). Üç yıl sonra basılan başka bir makalesinde de Şinasi Tekin, Türkçedeki {-mADUK} ekinin Toharca kökenli {-ma-te} “yoksa... -medikçe” ile “oq” edatından geldiğini ileri sürmüştür (1990: 17 *61)².

Bu teoriler arasında sadece Benzing’in teorisi sağlam ve güvenilirlik açısından diğerlerine göre ikincil alternatif olarak daha doğru görünmektedir.

Türkçedeki geçmiş zaman ekinin {- (U)t} şekline değil, {- (I)d} fiilden isim yapan yapımdan türetilmiş olduğu açıktır; çünkü eğer /t/ dış süreksizini alsaydı, Çuvaşçada /r/, /l/ ve /n/ konsonant ve vokalden sonra /r/ şekline dönüşmezdi. Çünkü Türkçede geçmiş zaman eki {- (I)d} isim-fiil ekine iyelik ekinin eklenmesinden gelir, Benzing (1952: 131) haklı olarak kabul eder. *bardım* “vardım” < *bari-d* “geçmiş zaman + *im* şahıs eki”, *bardiñ* “vardım” < **bari-d+ñ* “sen vardım”, *bardi* “o vardı” < **bari-d+i* “onlar vardı, gitti”, *kältim* “geldim” < **käl-i-d+im* “geçmiş zamanda olan gelme eylemini ifade eder vb...”³. {-dOk} eki için o, {- (I)d} isim-fiil eki ile “oq / ök” kuvvetlendirme edatından gelmiş benzenmektedir, demektedir: **barid oq* “vardık” > *bardoq*, **kälid ök* “geldik” > *kältök* vb...

Orhon Türkçesinde “oq / ök” kuvvetlendirme edatının fiillerin sonuna kuvvetlendirme fonksiyonu ile eklenmesi oldukça yaygındır. Bu “oq / ök” kuvvetlendirme edatının özellikle Orhon Türkçesinde geçmiş zaman şekilleri ile birlikte sadece zamir ve zarflara değil, aynı zamanda fiil ile biten şekillere de kuvvetlendirme fonksiyonu ile eklendiği bilinmektedir: *tün udımatı küntüz olurmatı, qızıl qanım töküti qara tärim yügürti, işig kücüg bertim ök* “Geceleri uyumadan, gündüzleri oturmadan, kızıl kanımı akıtarak, kara terimi döktürerek hizmet et-

²Şinasi Tekin’in görüşü kabul edilemez; çünkü gerundium eki olan {-mAtI(n)} şeklinin olumsuzunda dış süreksizi orijinalde “-t” şeklinde sedasızdır, hâlbuki buradaki partisip eki {-dOk} ekinde ses /d/ ya da /d/ şeklindedir. Onun Türkçedeki olumsuzluk eki {-mA} ve {-mAdOk} ekleri ile ilgili görüşü bu eklerin Toharca kökenli olduğudur. Onun, şüphesiz bu makalesinde lengüistik gerçeklere zıt düşünce “*hayal*” içerisinde olduğunu söyleyebilirim (1990: 16*80). Toharcadaki “*ma*” ilgili dilde fiilden önce gelen olumsuzluk ifade eden bir edattır; (bundan dolayı) bu edat herhangi bir Türkçe fiil köküne eklenmez. Üstelik Türkçe kendi olumsuzluk fiil sistemine sahip olamayacak kadar fakir dil olamaz.

³Shcherbak Türkçede geçmiş zaman şekilleri *aldım* “ben aldım”, *aldımız* (!) “biz aldık”, *aldın* “sen aldın” ve *aldınız* “siz aldınız” şekillerini *aldı-män*, *aldı-biz*, *aldı-sän* ve *aldı-siz* şeklinde düşünmektedir (1995: 193). Bu etimolojiler kabul edilemez; çünkü Eski Türkçede görülen geçmiş zaman şekilleri iyelik ekleri ile biçimlenir, kişi zamirleri ile değil: *al-d+im*, *al-d+iñ*, *al-d+i* vb...

tim” (Ton 52), *uzun yälmäg yämä ı(d)tım oq, arquy qarıuı oıurtdum oq* “Uzak mesafelere keşif devriyeleri gönderdim, gözetleme kulelerini (yerli yerine) yüceltim” (Ton 53).

Tunyukuk yazıtında “oq / ök” edatı ayrıca geçmiş zamanın 3. şahıs şekillerine ve {-DAĉ} gelecek zaman şekillerine eklenmektedir. Hatta bu eklenme olayında edatın başındaki vokal düşer. Başka bir ifadeyle edatın vokali baskın değildir: *bini oıuzıı ölürtäĉik tir män* “Beni kesinlikle Oğuzlar öldürecek, derim” (11). Buradaki *ölürtäĉik* olarak biten şeklin daha eski ve orijinal olan **ölürtäĉi ök* şeklinden geldiği açıktır.

Orhon Türkçesinde “oq / ök” edatı çoğunlukla kelime sonuna “-k < ök” şekilleri ile eklenebilir: *yarıdok yolta yämä öltik-ök* “Bozguna uğrayanları da yollarında ölüp kaldılar” (Ton 16), *ol bizni... qaĉan näı arsär ölürtäĉik-ök* “O bizi... ne zaman olsa öldürecek” (Ton 20, 21), *qaĉan näı arsär bizni ölürtäĉik ök* “Ne zaman olsa bizi mutlaka öldürecek” (Ton 29, 30). Fiillerin bitiş şekillerinin “oq / ök” kuvvetlendirme edatı ile biçimlenmesini ayrıca biz çağdaş lehçelerde de bulabiliriz. Örneğin; Kırım Tatarcasında gelecek zaman kipi “-goq / -gök / oq / ök” eki ile biçimlenir: *parĉöm ~ parĉoum < (bar-ĉoq-män)* “ich werde gehen”, *ĉapqöıı* “du wirst mahen” (Pritsak, Fund. I 628)⁴. Dul’zan, bu ekin orijinaliyle ilgili herhangi bir değerlendirme yapmaz (YaNSSSR: 459). Poppe, diğer yandan haklı olarak Yakutçada “-ıax / -iäx” gelecek zaman ekinin “*-ıoq / -gök” şeklinden geldiğini belirtir (Fund I 682). Schönig, Kırım Tatarcasındaki “*-GOK” ve Yakutçada “*-GAK” şekillerinin daha eski ve daha orijinal “-GO oq” şeklinden geldiğini kabul eder. Gelecek zaman isim “-GO” ve kuvvetlendirme edatı “oq” (1989: 278 ve 59).

Sonunda Stachowski Kırım Tatarcasındaki “-goq” ve Yakutçadaki “-uox” şekillerinin “-go” ve kuvvetlendirme edatı “oq” kombinasyonu sonucunda oluştuğunu kesin bir şekilde ifade eder: “-goq < *-gōq < *-gooq” (1994: 183-188). Böylece Yakutçada *bul-uıı+um* “bulacağım” < **bul-goq+um*, *bul-uıı+uıı* “bulacaksın” < **bul-goq+uıı*, *bul-uıı+a* “o bulacak” < **bul-goq+ı*, *kör-üög+üm* “göreceğim” < **kör-gök+üm*, *kör-üög+ü* “sen göreceksin” < **kör-gök+üıı*, *kör-üög+ä* “o görececek” < **kör-gök+ı* vb...

Bundan dolayı Eski Türkçedeki isim-fiil eki {-dOk} ekinin, {*-d} eski, fiilden isim yapan yapım eki ile kuvvetlendirme edatı “oq / ök” edatının kombinasyonu

⁴ Kırım Tatarcasındaki *parĉöm ~ parĉoum* şahıs eki ile biten kelimelerde şahıs eki “män” zamirinden gelmez; fakat 1. şahıs iyelik eki “-m”dir. Ayrıca Kırım Tatarcasında *ĉapqöıı* “keseceksin” < **ĉapgok-uıı*.

nundan geldiğini rahatlıkla kabul edebiliriz. *barıd oq > bardoq, *kälid ök > kältök vb...

KAYNAKÇA

- ATALAY, Besim, 1939, 1940, 1941, 1943: *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi*, I, II, III, IV Dizin "Endeks", (=MK) Ankara.
- BANG, W., 1916: "Studien zur vergleichenden Grammatik der Türkssprachen: I", *SBAW* 910-921.
- BENZİNG, Johannes, 1952: "Der Aorist im Türkischen", *UJb*. 24, 1-2, 130-132.
- BROCKELMANN, C., 1919: "Altosmanische Studien I", *ZDMGLXXIII*, 1-29.
- _____, 1954: *Osttürkische Grammatik der islamischen Literatur-Sprachen Mittelasiens*. Leiden.
- DUL'ZON, A. P., 1966: "Čulimsko-tyurkskiy Yazık", *Yaziki Narodov SSSR*, II, *Tyurkskie yaziki*, Moskva, 446-466.
- GABAİN, A. Von., 1950²: *Alttürkische Grammatik*, Hamburg.
- JOHANSON, Lars, 1979: *Alttürkische als "dissimilierende Sprache"* Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Wiesbaden.
- POPPE, Nicholas, 1955: *Introduction to Mongolian Comparative Studies*, Helsinki.
- PRİTSAK, Omeljan, 1959: "Das Abakan- und Čulymtürkische und das Schorische", *Philologiae Turciae Fundamenta*, I, yay. Jean Deny, Kaare Grønbech, Helmuth SCHEEL, Zeki Velidi Togan, Wiesbaden, 598-640.
- RAMSTEDT, G. J., 1952: *Einführung in diealtäische Sprachwissenschaft II: Formenlehre*. (=MSFOu) Helsinki.
- SCHÖNİG, K., 1991: "Das Lenatürkische und diesprachlichen Merkmale des nordöstlichen türkischen Areal", *Altaica Osloensia, Proceedings from the 32nd Meeting of the Permanent International Conference*, Oslo, June 12-16, 1989, ed. ByB. Brendemoen, Oslo, 263-285.
- SHCHERBAK, Aleksandr M., 1995: "Analogy in the Turkic Languages", *Beläk Bitig, Sprachstudien für Gerhard Doerfer zum 75. Geburtstag*, ed. by Marcel Erdal und Semih Tezcan, Wiesbaden, 189-193.
- STACHOWSKI, M., 1994: "Das jakutischen Futursuffix -ya(x)", *JSFOu* 85, 183-188.
- TEKİN, Şinasi, 1987: "Altun Yaruk'un 20. Bölümü: İlgiler Qanlarning Köni Törüsün Aymaq (=Räjäşästra)", *TUBA* II, 133-175.
- _____, 1990: "Türkçede -mA- Olumsuzluk Eki ile -DIK + Eki Nereden Geliyor?", *Tarih ve Toplum*, Vol. 13, No: 74, 14-17.
- TEKİN, Talât 1968: *A Grammar of Orkhon Turkic*. (Indiana Universty Publications, Uralic and Altaic Series 69), Bloomington, The Hague.
- _____, 1987: *Tuna Bulgarları ve Dilleri* (Türk Dil Kurumu Yayınları 530), Ankara.
- _____, 1988: *Volga Bulgar Kitabeleri ve Volga Bulgarcası*. (Türk Dil Kurumu Yayınları 531), Ankara.
- _____, 1989: *XI. Yüzyıl Türk Şiiri*. (Türk Dil Kurumu Yayınları 541), Ankara.